

PRÁVNÍ ÚPRAVA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICCE

I. LEGISLATIVNÍ RÁMEC NÁHRADNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICCE

Náhradní péče v České republice je upravena primárně zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále také „OZ“) a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „ZOSPOD“). Níže je uveden přehled právních předpisů upravujících přímo či nepřímo oblast náhradní péče.

A) Základní vnitrostátní normy upravující nebo přímo se dotýkající institutu náhradní péče:

- Listina základních práv a svobod – čl. 32 odst. 4 – Děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona;
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník dále též jen „OZ“;
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále též jen „ZOSPOD“).

B) Další vnitrostátní normy upravující nebo dotýkající se institutu náhradní péče:

- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře;
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách;
- zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních;
- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu;
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi;
- zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních;
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád;
- vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 17. prosince 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí;
- normativní instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí ČR č. 5/2013 s účinností od 4. 2. 2013, týkající se dávek pěstounské péče.

C) Základní mezinárodní úmluvy a předpisy komunitárního práva přímo upravující nebo dotýkající se institutu náhradní rodinné péče, jimiž je Česká republika vázána:

- Úmluva o právech dítěte – respektovat rodinu jako základní jednotku společnosti a jako přirozené prostředí, ve kterém se mohou rozvíjet a prospívat všichni její členové, zejména pak děti;
- Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení;
- Listina základních práv EU;
- nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. 11. 2003, o pravomoci a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti (nařízení Brusel II).

II. LEGISLATIVNÍ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY NÁHRADNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE

Legislativní rámec systému náhradní péče prošel v období let 1990–2013 značným vývojem. V tomto období byla základní právní úprava obsažena v zákoně č. 94/1963 Sb. zákon o rodině, kdy zásadní legislativní změny přinesly jeho novelizace v letech 1998 a 2013. Dne 1.1.2014 nabyl účinnosti nový občanský zákoník a zároveň byl zrušen zákon o rodině. Nový občanský zákoník v části druhé zahrnuje úpravu rodinného práva včetně úpravy institutů náhradní rodinné péče. Níže je uvedena stručná charakteristika legislativních změn v oblasti náhradní péče v jednotlivých obdobích.

Tzv. velkou novelou zákona o rodině, zákonem č. 91/1998 Sb., došlo mimo jiné k níže uvedeným úpravám v oblasti rodinného práva, potažmo oblasti náhradní péče, které byly principiálně převzaty i do nové úpravy obsažené v občanském zákoníku. V uvedeném souhrnu jsou uváděny nejpodstatnější změny v oblasti náhradní rodinné péče, k nimž došlo uvedenou velkou novelou zákona o rodině, na nichž lze dokumentovat poměrně radikální změnu přístupu k náhradní rodinné péči započatou právě uvedenou novelou:

- Nově bylo zakotveno právo dítěte, aby se podle stupně svého vývoje vyjadřovalo ke všem rozhodnutím rodičů, která se týkají podstatných záležitostí jeho osoby, a musí být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje. Jde o praktickou realizaci článku 12 Úmluvy o právech dítěte, z něhož vyplývá pro smluvní strany povinnost zajistit, aby dítěti, které je schopno utvářet si vlastní názor, byla zajištěna možnost svobodně vyjádřit své názory ve všech věcech, které se ho týkají. K těmto názorům musí být brán zřetel jak při rozhodování v rámci rodiny, tak při rozhodování u soudu. Váha těchto názorů pak nabývá na významu s narůstajícím věkem a zralostí dítěte. Aktuálně je toto právo asi nejvýrazněji upraveno v řízení o osvojení, kdy soud je v rámci rozhodování povinen zjišťovat názor osvojovaného dítěte a u dětí starších dvanácti let je, až na zákonem stanovené výjimky, vyžadován souhlas dítěte s osvojením;
- Dosavadní název hlavy druhé, druhé části zákona o rodině byl nahrazen názvem „Sociálně-právní ochrana dětí“. Byly zde upraveny podmínky, za nichž lze dítě svěřit do péče někoho jiného než rodiče. Jako obligatorní podmínka byl stanoven zájem dítěte. Byla zdůrazněna zásada, že soud musí dát přednost příbuznému dítěti. Přitom musí soud vymezit rozsah oprávnění a povinnosti takové osoby k dítěti tak, aby nedocházelo ke kolizi práv a povinností rodičů k tomuto dítěti. Dítě je možné svěřit též do společné péče manželů (popř. prarodičů).
- Soud může svěřit dítě do pěstounské péče. Soud může dále nařídit ústavní výchovu. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen obligatorně zjišťovat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní. Tato zásada je v současnosti zdůrazněna stanovením maximální doby ústavní výchovy, byť lze tuto dobu opakovaně prodlužovat;
- Nová úprava osvojení – úprava na jedné straně sleduje, aby osvojení dítěte nemohlo být znemožněno jednorázovým formálním projevem zájmu rodiče o dítě, na druhé straně však nadále neumožňuje, aby soud bez účasti rodičů rozhodoval jako o otázce předběžné o jejich kvalifikovaném nezájmu o dítě a zbavil je tak účastenství v řízení o osvojení. Soud nadále nově zkoumá, zda je zde dán kvalifikovaný nezájem v samostatném řízení. Procesně je tato problematika v současnosti upravena v zákoně o zvláštních řízeních soudních. Obecně lze dle právní úpravy platné do 1.1.2014 odvolat souhlas rodiče s osvojením do tří měsíců ode dne, kdy byl souhlas dán. Matka může dát souhlas nejdříve šest týdnů po narození dítěte, otec prakticky kdykoliv počínaje momentem narození dítěte. Má se tím zabránit unáhlenému rozhodnutí v době šestinedělí matky.

- Nově byla založena pravomoc orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě nacházející se v ústavní výchově do preadopční péče. Soud pak rozhodoval až o vlastním osvojení. U tohoto institutu bylo sporné, zda toto ustanovení zákona nebylo v rozporu s článkem 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. Podle tohoto článku práva rodičů mohou být omezena a nezl. děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Ústavní soud se touto problematikou zabýval, a sice nálezem č. 72/95 Sb., kterým zrušil tehdejší ustanovení § 46 zákona o rodině, podle kterého byl orgán státní správy povinen, bylo-li toho naléhavě třeba, učinit předběžně i takové opatření, o kterém má právo jinak rozhodnout pouze soud, jemuž to neprodleně oznámí a soud rozhodne dodatečně. Toto ustanovení bylo výše citovaným nálezem Ústavního soudu zrušeno právě pro rozpor s citovaným článkem Listiny základních práv a svobod. Dle nového občanského zákoníku platí prakticky výlučná pravomoc soudu rozhodovat o svěřením dítěte do péče jiné osoby či do péče budoucích osvojitelů. Soudy ve všech otázkách osvojení postupují dle zákona o zvláštních řízeních soudních;
- Podle novely bylo dále podmínkou pro osvojení i souhlas nezletilého rodiče. Zákon vycházel ze zásady, že nezl. rodič je vždy schopen posoudit dosah takového právního úkonu a že jde o právo stojící mimo rozsah rodičovské zodpovědnosti. Ve vztahu ke schopnostem nezletilého posoudit dosah svého úkonu, stanovuje občanský zákoník, že rodič mladší šestnácti let nemůže souhlas dát. V takovém případě za něj dává souhlas poručník či opatrovník;
- V řízení o osvojení musí soud i podle stávající právní úpravy zjišťovat zdravotní stav osvojitelů a osvojence. U osvojitelů proto, aby zjistil, zda se nepříčí účelu osvojení, u osvojence však pouze proto, aby s ním mohl seznámit osvojitele. Odpadá tak dosavadní úprava, která i u osvojence vyžadovala, aby zdravotní stav osvojence byl v souladu s účelem osvojení, což diskriminovalo děti zdravotně postižené.
- Novela zákona o rodině se vrátila dřívějšímu institutu poručenství. Poručník se ustanoví v případech, kdy není žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Poručník má zásadně všechny práva a povinnosti jako rodič, ale nemá k němu vyživovací povinnost. Poručníkem má být především osoba příbuzná nebo blízká dítěti. Může to být i jiná fyzická osoba, která zaručuje, že bude jednat v zájmu dítěte. Ten, kdo se má stát poručníkem, musí s tímto postavením nejprve vyslovit souhlas. Poručník v podstatě nahrazuje rodiče. Proto jakékoliv jeho rozhodnutí v nikoli běžné záležitosti vyžaduje podle § 934 OZ souhlasu soudu.
- Zůstává nadále zachován i institut opatrovnictví, a to pro případy kolize zájmu zákonných zástupců a dětí nebo při kolizi zájmu mezi dětmi navzájem. Dále nově je zaváděn tzv. majetkový opatrovník – opatrovník pro správu jmění dítěte. I nadále tu platí, že opatrovník je povinen zúčastňovat se soudních a úředních jednání, která se týkají dítěte, a průběžně informovat soud o aktuálním stavu příslušných řízení. Je povinen si opatrovat stanoviska obou rodičů a zjistit názor dítěte, pokud je schopno posoudit význam opatření.¹

V tomto období byla nadále činnost státních orgánů v oblasti sociálně-právní ochrany dětí upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině. Ke změně došlo přijetím zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, kterým byla nevyhovující uvedená právní úprava změněna tak, že došlo k oddělení sociálně-právní ochrany od úpravy v předpisech soukromoprávní povahy. Přijetím zákona o sociálně-právní ochraně dětí byl rovněž zrušen zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči.

¹ NYKODÝM, J. Novela zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb. *Bulletin advokacie*, 1998, č. 8, s. 12.

S účinností k 1. 1. 2013 došlo k rozsáhlým změnám v oblasti sociálně-právní ochrany, které se významnou měrou dotkly též oblasti náhradní péče. Níže jsou uvedeny zásadní změny, které novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, přinesla.

Jak je výše naznačeno s účinností od 1.1.2014 nastala účinnost zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku a zákonů na něj navazujících. Tato nová právní úprava prakticky celého civilního práva, přenesla rozhodovací pravomoc prakticky ve všech podstatných věcech náhradní rodinné péče na soud. Se zrušením zákona o rodině, je celá komplexní úprava rodinného práva obsažena výlučně v občanském zákoníku. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, představuje ve vztahu k občanskému zákoníku normu speciální, která v některých aspektech doplňuje poněkud obecnou právní úpravu obsaženou v občanském zákoníku, zejména pak v oblasti pěstounství.

Změny v sociálně-právní ochraně obecně

- Stanovení závazných postupů pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a dalších účastníků systému.
- Zavedení standardů kvality práce a nastavení minimálních rámců činnosti pro všechny subjekty v systému.
- Rozvoj náhradní rodinné péče, zvýšení podpory pěstounské péče, hmotné zajištění pěstounské péče na přechodnou dobu, změna způsobu příprav pěstounů, vytváření podmínek pro zřízení podpůrných a odlehčovacích služeb pro nové i stávající pěstounské rodiny.

Změny v oblasti náhradní rodinné péče:

- Změny v oblasti zprostředkování.
- Změny v oblasti výkonu pěstounské péče.
- Pěstounská péče na přechodnou dobu.
- Převod pěstounských dávek ze systému státní sociální podpory.
- Zvýšení odměn za výkon pěstounské péče.
- Diferenciace příbuzenské pěstounské péče prarodičů v oblasti hmotného zabezpečení.
- Zrušení zařízení pro výkon pěstounské péče.

Změny v procesu zprostředkování náhradní rodinné péče

- Ruší se zprostředkování na úrovni Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (nadále jen podněty).
- Možnost rozhodnout o zamítnutí žádosti i před provedením odborného posouzení žadatele, pokud krajský úřad v průběhu řízení zjistí závažné důvody, pro které nelze žadatele zařadit do evidence žadatelů.
- Zprostředkování osvojení do ciziny – jen je-li ze všech okolností zřejmé, že dítěti nelze zprostředkovat pěstounskou péči ani osvojení v ČR, nebo nelze předpokládat, že by v budoucnu mohla dítě do péče převzít osoba příbuzná či blízká.
- Přípravy k přijetí dítěte do rodiny (specifické u pěstounské péče na přechodnou dobu – dále jen „PPPD“) – novela stanovuje rozsah min. 48 hodin (72 u PPPD), méně u druhožadatelů (min. 4 hodiny).
- Pěstounská péče, „předpěstounská péče“.

- Pokud je dítě umístěno rozhodnutím soudu v ústavní výchově v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen „ZDVOP“) či v PPPD, případně pokud s tím rodiče souhlasí, může OSPOD před rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče dítě svěřit do tzv. „předpěstounské péče“ osobě, která má zájem stát se pěstounem.
- Novelou je zavedena možnost rozhodnutí o předpěstounské péči zrušit (dosud nebylo možné ani pokud se např. ukázalo, že prostředí není pro dítě vyhovující).

Práva a povinnosti osob pečujících

- Pomoc se zajištěním osobní péče („hlídací služba“) např. po dobu pracovní neschopnosti.
- Pomoc se zajištěním celodenní péče o svěřené děti v rozsahu min. 14 dní v kalendářním roce („dovolená“).
- Právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci min. 1× za 6 měsíců.
- Minimální rozsah poradenství – stanoví vyhláška.
- Povinnost v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte udržovat a rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými (rodiče, sourozenci, příbuzní).
- Právo na pomoc při plnění těchto povinností včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem. Právo na bezplatnou možnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě.
- Povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v rozsahu min. 24 hod. v době 12 kalendářních měsíců.
- Povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu péče a spolupracovat s osobou pověřenou sledovat vývoj dětí.

Dohody o výkonu pěstounské péče (příp. rozhodnutí)

- Dohody o výkonu pěstounské péče jsou zcela novým dokumentem, kterými se upravují práva a povinnosti pěstounů, jež jsou specifikovány dle konkrétních potřeb dítěte a rodiny.
- Subjekty oprávněné dohody uzavřít: obecní úřad obce s rozšířenou působností, krajský úřad, obec, osoby pověřené k výkonu SPOD.
- Stanovena možnost výpovědi dohod.
- Vznik nového nástroje systémového financování – státní příspěvek na výkon pěstounské péče (48 000 Kč/rok/dohoda či rozhodnutí).

Změna v systému pěstounských dávek

- Převod pěstounských dávek ze systému státní sociální podpory.
- Zvýšení odměn pěstouna.
- Diferenciace příbuzenské pěstounské péče prarodičů – odměna pěstouna je prarodičům přiznána pouze v případech zvláštního zřetele hodných.
- Odměna pěstouna se považuje za příjem ze závislé činnosti pro účely pojistného na sociální zabezpečení, pojistného na úrazové pojištění a pojistného na všeobecné zdravotní pojištění.
- Systém pěstounských dávek je podrobně popsán v kapitole V. „Podpora náhradní rodinné péče“.

Pěstounská péče na přechodnou dobu

- Zvláštní evidence PPPD, specifické posuzování i přípravy.
- Jde o institut krizový, přechodný, cílem je umožnit rodičům upravit si poměry a převzít opět péči o dítě.
- Institut podrobně popsán v kapitole III. „Systém náhradní péče v České republice“.

Osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany

- Nové činnosti, které mohou pověřené osoby v rámci sociálně-právní ochrany vykonávat – zajištění přípravy žadatelů o NRP, možnost uzavřít s pěstouny dohodu o výkonu pěstounské péče, poskytovat odbornou pomoc a poradenství náhradním rodičům a jim svěřeným dětem.
- Zvýšení nároků na kvalifikaci osob, které se bezprostředně podílejí v rámci pověřených osob na péči o děti.
- Změny v oblasti vydávání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany (např. závazné stanovisko kraje, kde má vzniknout nové zařízení sociálně-právní ochrany či jiná pověřená osoba).

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

- zavedení limitů pro počet dětí umístěných ve ZDVOP a omezení počtu dětí na jednu pečující osobu (zvýraznění alternativy k ústavní péči a individualizace péče);
- změny ve výši státního příspěvku pro tato zařízení;
- jasné stanovení práv a povinností ředitelů zařízení;
- omezení doby pobytu v zařízení².

² MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. [online] [cit. 2013-01-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14224>

III. SYSTÉM NÁHRADNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE

A/ ÚVOD

Rodinné právo, zejména úprava sociálně-právní ochrany dětí, doznalo v poslední době významných změn, a to jednak v důsledku novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále také „ZOSPOD“), která nabyla účinnosti dne 1. 1. 2013 a jednak v důsledku přijetí nového občanského zákoníku s účinností od 1.1.2014.

Cílem nové právní úpravy bylo vytvoření zákonných podmínek pro systematickou práci s rodinami, která zajistí setrvání dítěte v rodinném, případně náhradním rodinném prostředí. Systém je nyní více orientován na prevenci ohrožení dítěte a včasná řešení. Došlo k úpravě pravidel pro činnost zaměstnanců orgánů sociálně-právní ochrany dětí, zejména na úrovni obcí s rozšířenou působností, kteří mají po vyhodnocení situace hledat individuálně pro každé dítě optimální řešení v rámci multidisciplinární spolupráce a za využití sítě služeb. V systému jsou nově jasně nastaveny standardy kvality a závazné postupy. Standardy kvality se vztahují jak na orgány sociálně-právní ochrany dětí, tak na osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany. Pěstounská péče je nyní vykonávána na profesionálním základě, přičemž podmínky výkonu jsou stanoveny rozhodnutím, případně dohodou o výkonu pěstounské péče. Systém příprav a výběru pěstounů byl sjednocen, stejně jako způsob jejich hmotného zabezpečení (včetně pěstounské péče na přechodnou dobu). Pěstounům je nově k dispozici síť podpůrných a odlehčovacích služeb.

Základní právní rámec náhradní péče v České republice tvoří dva základní zákony, a to:

- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník;
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Současná právní úprava jasně deklaruje princip přednosti náhradní rodinné péče před péčí ústavní, kdy systém je nastaven tak, že v případě, kdy dítě nemůže setrvat ve svém rodinném prostředí, bude jako další řešení v řadě nastupovat náhradní rodinná péče. Ústavní výchova by měla představovat až krajní a poslední možnost, kdy jiné možnosti a opatření prakticky nepřipadají v úvahu.

Tyto zásady vyplývají jak z ust. § 971 odst. 1 OZ, který stanoví, že *před nařízením ústavní výchovy dítěte je soud povinen vždy zvažovat, zda není na místě dát přednost svření dítěte do péče fyzické osoby*, tak ust. § 9a odst. 2 ZOSPOD, který stanoví, že *při výkonu a realizaci opatření mají přednost ta, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí a není-li to možné v náhradním rodinném prostředí*.

Za významný posun směrem k zamezení nadužívání ústavní výchovy je třeba označit ust. § 971 odst. 3 ZOR, který stanoví, že *nedostatečné bytové poměry nebo majtkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské zodpovědnosti*.

Z výše uvedeného je zcela zřetelná vůle dále pokračovat v procesu deinstitucionalizace náhradní péče, tedy vývoj úpravy náhradní péče v České republice směrem od umisťování nezletilých dětí do institucí k jejich umisťování do náhradních rodin.

B/ PRÁVNÍ ÚPRAVA NÁHRADNÍ VÝCHOVY

Právní úprava náhradní péče je obsažena v části druhé, hlavách II a III občanského zákoníku. Jedná se zejména o hlavu druhou, oddíl 2. označený jako osvojení a týkající se výlučně tohoto institutu, včetně osvojení zletilého. Hlava třetí označená jako „Poručenství a jiné formy péče o dítě, obsahuje úpravu jak poručenství, tak i opatrovnictví, svěření do péče jiné osoby, pěstounství i ústavní výchovu. Zejména ve vztahu k pěstounství a ústavní výchově se jedná o základ právní úpravy, na níž navazuje speciální právní úprava.

Náhradní výchovu je možno definovat jako vícero samostatně uspořádaných, na sebe navazujících a vzájemně se podmiňujících dočasných opatření, která nahrazují osobní péči o nezletilé dítě v případech, kdy rodiče ji nezabezpečují anebo zabezpečit nemohou.

Náhradní výchova, na jejímž základě vznikají vztahy mezi nezletilými dětmi a jinou osobou, může vzniknout pouze rozhodnutím soudu a její obsah tvoří práva a povinnosti vymezené zákonem anebo soudním rozhodnutím.

Ve smyslu stávající právní úpravy můžeme rozdělit jednotlivé formy náhradní péče na ***náhradní rodinnou péči a ústavní výchovu.***

Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je forma péče, při které je dítě vychovááno náhradními rodiči přímo v jejich rodinách. Účelem je poskytnout dětem přechodnou či dlouhodobou péči v době, kdy se ocitají bez rodinného zázemí.

Jednotlivé formy náhradní rodinné péče:

- a) svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče;
- b) pěstounská péče;
- c) pěstounská péče na přechodnou dobu.

Shora uvedené formy náhradní výchovy je možno označit za formy náhradní výchovy v užším smyslu, když v širším pojetí je pak vhodné jako další formy náhradní výchovy zmínit rovněž další výchovné instituty upravené zákonem o rodině, a to:

- d) osvojení;
- e) poručenství (s osobní péčí).

ad a) Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte do osobní péče souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte.

Institut svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče je upraven ust. § 953 a násl. OZ. Jeho účelem je zajištění osobní péče o nezletilé dítě osobou odlišnou od jeho vlastních rodičů, a to po dobu, po kterou o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů osobně.

Pečujícími osobám je vždy rozhodnutím soudu vymezen rozsah práv a povinností k dítěti. Zpravidla se jedná o právo a povinnost zajistit péči o dítě a zastupovat je v běžných záležitostech. Není-li soudem rozhodnuto jinak, zůstává rodičům dítěte zachována rodičovská zodpovědnost a rodiče jsou nadále zákonnými zástupci dítěte.

S účinností od 1. 1. 2013 nelze rozhodnutím soudu dítě svěřit do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče v případě, že není možné rodičům uložit vyživovací povinnost k dítěti.

Dítě je možno svěřit i do společné výchovy manželů. Jelikož rozvodem manželství společná výchova manželů zaniká, musí rozvodu manželství předcházet nová úprava práv a povinností manželů k dítěti. Zemře-li jeden z manželů, zůstává dítě ve výchově druhého manžela. Do výchovy jen jednoho manžela je možno dítě svěřit pouze se souhlasem druhého manžela. Tohoto souhlasu však není třeba, jestliže druhý z manželů není plně způsobilý k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

ad b) Pěstounská péče

Zákon o rodině v původním znění (1963) ani jeho předchůdce, zákon o právu rodinném (1949), pěstounskou péči neupravovaly. Příčinou bylo idealizování kolektivní péče o děti. Institut pěstounské péče byl do našeho právního řádu zakotven v poměrně hybridní podobě až později (srov. zákon č. 50/1973 Sb.), a to díky odborníkům hovořícím o syndromu citové deprivace dětí v ústavech a volajícím po vytvoření institutu, jehož náplní by byla individuální náhradní rodinná péče.³

Občanský zákoník ve stávajícím znění již právní úpravu pěstounské péče jako jedné z forem náhradní péče obsahuje. Stejně jako u ostatních forem náhradní péče je i zde předpokladem umístění dítěte do pěstounské péče soudní rozhodnutí. Soud může podle ust. § 958 ZOR svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě (dále jen „pěstoun“), jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřením do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Ujala-li se osobní péče o dítě osoba příbuzná nebo dítěti blízká, dá jí soud přednost před jinou osobou, ledaže to není v souladu se zájmy dítěte. Dítě může být svěřeno též do společné pěstounské péče manželů.

Podrobnější úprava tohoto institutu, jakož i úprava samotného procesu zprostředkování pěstounské péče příslušnými státními orgány a pověřenými subjekty, je pak obsažena v zákoně č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí (ZOSPOD), přičemž popisu procesu zprostředkování pěstounské péče je v tomto textu níže věnována samostatná kapitola.

Před rozhodnutím o svěřením dítěte do pěstounské péče je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče.

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a končí zletilostí dítěte. Může být zrušena rozhodnutím soudu, přičemž soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů; učiní tak však vždy, jestliže o to požádá pěstoun.

Základní povinností a oprávněním pěstouna je podle ust. § 966 OZ o dítě osobně pečovat. Rozsah práv a povinností pěstouna ve vztahu k dítěti upravuje obecně ust. § 966 odst. 2 OZ který stanoví, že pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně

³ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 188.

práva a povinnosti rodičů. Na rozdíl od rodičů však pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu. Nový občanský zákoník na jedné straně deklaruje právo rodiče na osobní styk s dítětem a právo na informace o dítěti, na straně druhé stanoví povinnost pěstounovi udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte a jeho rodiče a jeho dalšími příbuznými. S výjimkou případů stanovených soudem, je pak pěstoun povinen umožnit styk dítěte s rodičem.

Vyživovací povinnost k dětem svěřeným do pěstounské péče náleží nadále rodičům nebo jiným osobám povinným výživou k dítěti, kterou určí soud. Současně jim uloží, aby toto výživné poukazyvaly příslušnému orgánu státní sociální podpory – úřadu práce, který vyplácí pěstounovi, popřípadě zletilému dítěti, příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Nárok na výživné určené rozhodnutím soudu na dítě, jemuž náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte, totiž přechází z dítěte na stát. Je-li však výživné vyšší než příspěvek uvedený ve větě první, náleží dítěti rozdíl mezi výživným a příspěvkem; tento rozdíl se vyplácí pěstounovi.

Novela ZOSPOD zavedla zcela nový dokument, který uzavírají pěstouni, a to dohodu o výkonu pěstounské péče. Jedná se o úpravu práv a povinností pěstounů specifikovaných dle konkrétních potřeb dítěte a rodiny. Dohodu mohou pěstouni uzavřít s obecním úřadem s rozšířenou působností, obecním úřadem, krajským úřadem nebo pověřenou osobou.

ad c) Pěstounská péče na přechodnou dobu

Ačkoliv institut pěstounské péče na přechodnou dobu existuje v českém právním řádu již od roku 2006, nedostalo se mu doposud v praxi zvláštní pozornosti. Toto se počalo měnit v důsledku novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od 1. 1. 2013, kterou dochází k upřesnění možnosti využití tohoto institutu a stanovení jasných podmínek pro využití této formy náhradní rodinné péče.

Účelem institutu pěstounské péče na přechodnou dobu je zejména poskytnout rodičům čas, aby si mohli upravit své poměry tak, aby byli znovu schopni převzít dítě opět do své péče. Jedná se tedy především o institut krizový a pouze přechodný.

Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám v evidenci, a to na:

- a) dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat;
- b) dobu, po jejímž uplynutí může dát matka souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení odvolat;
- c) dobu do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba.

Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, je soud povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče, stále trvají. Za tím účelem si vyžaduje zejména zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany. Soud rozhodne o výchově dítěte vždy, odpadnou-li důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu.

Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle 1 rok. To neplatí v případě, že jsou do pěstounské péče téhož pěstouna svěřeni sourozenci dítěte, kteří byli do této

péče svěřeni později, ne však na dobu delší, než po kterou má trvat pěstounská péče u sourozence, který byl do pěstounské péče na přechodnou dobu témuž pěstounovi svěřen jako poslední.

Krajský úřad vede pro účely zajištění pěstounské péče pro dítě na přechodnou dobu evidenci osob, které mohou pěstounskou péči po přechodnou dobu vykonávat. Osoby vedené v evidenci musí být připraveny přijmout v případě potřeby dítě do pěstounské péče, za což jim náleží pravidelná měsíční odměna pěstouna.

ad d) Osvojení

Kromě shora uvedených forem náhradní rodinné péče je možno jako formu náhradní rodinné péče označit též institut osvojení. Osvojení je upraveno v občanském zákoníku, a to v jeho druhé části, hlavě druhá, díl první, oddíl druhý. Samotný proces zprostředkování osvojení příslušnými orgány je pak stejně jako proces zprostředkování pěstounské péče upraven v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (ZOSPOD), přičemž popisu těchto procesů je v tomto textu níže věnována samostatná kapitola. Proces soudního rozhodování ve věcech týkajících se osvojení je upraven v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Osvojením vzniká nový právní i rodinný vztah, neboť mezi osvojeným dítětem a osvojitelem vzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi. Příbuzenský poměr vzniká také mezi osvojencem a příbuznými osvojitele. Zanikají tedy všechna práva a povinnosti mezi osvojeným dítětem a jeho původní rodinou. Osvojitelé se stávají zákonným zástupcem dítěte a mají k němu stejnou rodičovskou zodpovědnost jako při výchově vlastního dítěte. Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel, popřípadě osvojitelé, zapíší do matriky jako rodiče dítěte.

O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele, přičemž osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná fyzická osoba, která zaručuje osobními vlastnostmi a způsobem svého života, jakož i důvody a pohnutkami, které ji vedou k osvojení, že bude pro osvojované dítě dobrým, rodičem. Podle nové úpravy účinné od 1.1.2014 lze osvojit jak nezletilého tak i zletilého. Osvojení nezletilého musí být vždy v souladu s jeho zájmy. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl, který by neměl být menší šestnácti let. Za podmínky souhlasu opatrovníka dítěte a v zájmu dítěte může být věkový rozdíl výjimečně menší.

K osvojení je třeba, vyjma případů uvedených v občanském zákoníku souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Dosáhlo-li dítě alespoň dvanácti let, je vždy nutný osobní souhlas dítěte s osvojením s výjimkou v případech, kdy je mimo jakoukoliv pochybnost, že by byl postup vyžadující osobní souhlas dítěte v rozporu s jeho zájmy, nebo v případě, že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu. U dítěte mladšího dvanácti let dává souhlas opatrovník dítěte, nicméně soud by se měl snažit získat stanovisko dítěte a k tomu při svém rozhodování přihlížet.

Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě v péči budoucího osvojitele, a to po dostatečnou dobu pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, který je smyslem a cílem osvojení. Tato doba neskončí dříve než uplynutím šesti měsíců. Dítě je po tuto dobu v péči budoucího osvojitele na jeho náklad. Od 1.1.2014 o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů vždy rozhodne soud.

Oproti dřívější úpravě dle zákona o rodině nezná úprava dle občanského zákoníku dva druhy osvojení, a to osvojení zrušitelné a nezrušitelné.

Osvojení, může soud zrušit jen z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele. Nebylo-li o osvojení rozhodnuto v rozporu se zákonem, nelze osvojení zrušit po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení. Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou.

V neposlední řadě je vhodné zmínit institut mezinárodního osvojení, který umožňuje v případě nemožnosti osvojení dítěte v zemi jeho původu zvážit jeho umístění do zahraničí za předpokladu, že je tato varianta pro dítě vhodnější. Zprostředkování mezinárodního osvojení zajišťuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, přičemž procesní pravidla vycházejí z Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou ČR ratifikovala v roce 2000.

ad e) Poručenství (s osobní péčí)

Institut poručenství je upraven v ustanovení § 928 a násl. OZ

Není-li tu žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů.

Poručník je zákonným zástupcem dítěte. Ustanovený poručník může, ale nemusí o dítě osobně pečovat. Poručník má v případě osobní péče nárok na peněžité příspěvky obdobné jako pěstoun.

Na řádný výkon funkce poručníka pravidelně dohlíží soud.

Ústavní výchova

Jak již bylo konstatováno výše, ustanovení § 971 odst. 1 občanského zákoníku stanoví, že soud může nařídit ústavní výchovu, jestliže je výchova dítěte, nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, nebo je řádný vývoj vážně ohrožen nebo narušen do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Ústavní výchova by měla být brána jako poslední alternativa k jiným možným opatřením, poté kdy tato opatření již selhala. Soud je povinen vždy zvažovat zda není na místě spíše svěřeni do péče fyzické osobě. Samy o sobě se za vážné ohrožení či narušení výchovy dítěte nepovažují nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, jestliže jsou jinak tyto osoby nebo rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnit povinnosti vyplývající z jejich rodičovské zodpovědnosti.

Jestliže rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, svěří soud dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na dobu nejdéle šesti měsíců.

Výčet zařízení sociálně-právní ochrany obsahuje ust. § 39 ZOSPOD. Jedná se o tato zařízení:

- a) zařízení odborného poradenství pro péči o děti;
- b) zařízení sociálně výchovné činnosti;
- c) zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc;
- d) výchovně rekreační tábory pro děti.

Zařízení sociálně-právní ochrany mohou zřizovat fyzické osoby, právnické osoby nebo obce a kraje v samostatné působnosti na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany.

C/ PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE NEBO OSVOJENÍ

Proces zprostředkování pěstounské péče a osvojení je upraven zejména v části třetí, hlavě IV. zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Novelou ZOSPOD došlo s účinností k 1. 1. 2013 k některým změnám v procesu zprostředkování pěstounské péče a osvojení. Jedná se např. o:

- zrušení zprostředkování na úrovni Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, které je nadále oprávněno pouze podávat podněty krajskému úřadu a Úřadu ke zprostředkování osvojení a pěstounské péče;
- možnost rozhodnout o zamítnutí žádosti i před provedením odborného posouzení žadatele, pokud krajský úřad v průběhu řízení zjistí závažné důvody, pro které nelze žadatele zařadit do evidence žadatelů;
- zprostředkování osvojení do ciziny – jen je-li ze všech okolností zřejmé, že dítěti nelze zprostředkovat pěstounskou péči ani osvojení v ČR, nebo nelze předpokládat, že by v budoucnu mohla dítě do péče převzít osoba příbuzná či blízká;
- nově upravena příprava k přijetí dítěte do rodiny (specifická úprava u pěstounské péče na přechodnou dobu);
- pokud je dítě umístěno rozhodnutím soudu v ústavní výchově v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či v pěstounské péči na přechodnou dobu, případně pokud s tím rodiče souhlasí, může OSPOD před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče dítě svěřit do tzv. „předpěstounské péče“ osobě, která má zájem stát se pěstounem;
- novelou je zavedena možnost rozhodnutí o předpěstounské péči zrušit (dosud nebylo možné ani pokud se např. ukázalo, že prostředí není pro dítě vyhovující).

S ohledem na značný rozsah této materie jsou níže uvedeny alespoň základní principy a pravidla zprostředkování pěstounské péče a osvojení:

- zprostředkování nesmí provádět jiné orgány, právnické nebo fyzické osoby, než jsou orgány sociálně-právní ochrany uvedené v § 4 odst. 1 ZOSPOD;
- zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívá:
 - a) ve vyhledávání dětí uvedených v § 2 odst. 2, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení,
 - b) ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,
 - c) v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny,
 - d) ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává, a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou;
- zprostředkování je realizováno **jen na žádost** fyzické osoby, která má zájem osvojit dítě nebo přijmout dítě do pěstounské péče;

- zprostředkování osvojení a svěření dítěte do pěstounské péče v České republice zajišťují **krajské úřady**;
- zprostředkování osvojení dětí z České republiky do ciziny nebo dětí z ciziny do České republiky zajišťuje **Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí**;
- proces zprostředkování se skládá z několika navazujících fází, a to:
 - a) podání žádosti o zprostředkování obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností,
 - b) posuzování žadatelů – obecní úřad obce s rozšířenou působností shromáždí podklady pro zprostředkování a založí spisovou dokumentaci o žadateli a poté postupuje kopii spisové dokumentace o žadateli spolu s kopií spisové dokumentace o dítěti neprodleně krajskému úřadu,
 - c) posuzování žadatelů krajským úřadem – krajský úřad vede evidenci dětí uvedených v § 19a odst. 1 ZOSPOD a evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. Krajský úřad zařazuje žadatele do své evidence pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče na základě předchozího odborného posouzení,
 - d) příprava na přijetí dítěte do rodiny – jednou z podmínek pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče je, že se žadatel o svěření dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče účastní přípravy k přijetí dítěte do rodiny, kterou zajišťuje krajský úřad nebo pověřené osoby. Přípravy realizované všemi subjekty mají splňovat kritéria, která stanoví zákon. Jedná se o minimální časový rozsah příprav a rámcový obsah, který je blíže specifikován ve vyhlášce,
 - e) výběr osvojitele nebo pěstouna pro dítě – krajský úřad při zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče přihlíží:
 - k výsledkům odborného posouzení dítěte,
 - k výsledkům odborného posouzení žadatele,
 - k vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny,
 - k plnění opatření vyplývajících z individuálního plánu ochrany dítěte;
 - f) navazování kontaktu s dítětem – na základě písemného oznámení krajského úřadu má žadatel právo seznámit se s dítětem a ten, u něhož se dítě nachází, je povinen toto seznámení umožnit. Žadatel má možnost seznámit se s dítětem a podat žádost o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo do péče budoucích pěstounů, a to nejpozději do 30 dnů ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení krajského úřadu o tom, že byl pro konkrétní dítě vybrán jako vhodný osvojitel nebo pěstoun.

IV. PŘEHLED SUBJEKTŮ (INSTITUCÍ), KTERÉ SE PODLE ZÁKONA AKTIVNĚ PODÍLEJÍ NA ZAJIŠŤOVÁNÍ NÁHRADNÍ PÉČE NEZLETILÝCH DĚTÍ

A/ ÚVOD

Na procesu zajišťování náhradní péče v České republice se podílejí orgány státní správy, samosprávy, ale i nestátní neziskové subjekty na základě pověření krajského úřadu. Výčet těchto subjektů a jejich pravomoci v oblasti sociálně-právní ochrany dětí je stanoven v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Na zajišťování náhradní rodinné péče, respektive na jejím zprostředkování, se podílejí jak státní, tak i nestátní subjekty, a to tzv. pověřené subjekty, kterými jsou z velké části neziskové organizace. Velmi důležité je, že tyto subjekty se mohou aktivně podílet na procesu zprostředkování náhradní rodinné péče, když mohou být pověřeny výkonem různých sociálních činností, jakož i zajištěním přípravy fyzických osob, které mají zájem stát se pěstounem nebo osvojitelem, na náhradní rodinnou péči. Zapojením pověřených subjektů do procesu zajišťování náhradní rodinné péče dochází k propojení a zefektivnění spolupráce mezi státním a nestátním sektorem.

B/ SUBJEKTY PODÍLEJÍCÍ SE NA PROCESU ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ VÝCHOVY A JEJICH PRAVOMOCI

Sociálně-právní ochranu dle ZOSPOD zajišťují:

A / orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou:

1. krajské úřady,
2. obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
3. obecní úřady a újezdní úřady; ustanovení ZOSPOD o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady,
4. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále jen „ministerstvo“),
5. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále jen „Úřad“),
6. Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“);

B / obce v samostatné působnosti;

C / kraje v samostatné působnosti;

D / komise pro sociálně-právní ochranu dětí;

E / další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen „pověřené osoby“).

Orgán sociálně-právní ochrany:

1. Krajské úřady

- zajišťují zejména metodickou činnost pro obecní úřady a obecní úřady obce s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany dětí;
- významnou měrou se podílejí na procesu zprostředkování osvojení a pěstounské péče;

- v rámci poradenské činnosti dle ust. § 11 odst. 2 ZOSPOD zajišťují:
 - a) přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytují těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu; časový rozsah přípravy k zařazení žadatele do evidence pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče činí nejméně 48 hodin a u žadatelů o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, nejméně 72 hodin; časový rozsah přípravy žadatelů, kteří přípravu již jednou dokončili, může krajský úřad snížit,
 - b) přípravu dětí žijících v rodině osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny; příprava dětí se provádí přiměřeně vzhledem k jejich věku, rozumové vyspělosti a v nezbytném rozsahu,
 - c) osvojitelům nebo pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy;
- mohou zajišťovat shora uvedenou přípravu a poradenskou pomoc také v případech poručenství, jestliže poručník o dítě osobně pečuje, nebo v případech svěření dítěte do péče jiné osoby podle § 953 a násl. Občanského zákoníku (ust. § 11 odst. 3 ZOSPOD);
- jsou povinny alespoň jednou v roce zabezpečit konzultace o výkonu pěstounské péče. Konzultací se kromě odborníků na řešení výchovných a sociálních problémů zúčastňují také pěstouni, kteří mají trvalý pobyt na území kraje; konzultací se mohou zúčastnit též děti svěřené těmto pěstounům do pěstounské péče a další fyzické osoby, které tvoří s pěstounem domácnost (ust. § 11 odst. 4 ZOSPOD);
- podávají soudu vyjádření v řízení o svěření dítěte do pěstounské péče nebo o osvojení dítěte, jestliže zprostředkoval svěření dítěte do pěstounské péče nebo osvojení dítěte (ust. § 18 ZOSPOD);
- vedou pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče **evidenci dětí** uvedených v § 19a odst. 1 ZOSPOD a **evidenci žadatelů** vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny (ust. § 22 ZOSPOD);
- vedou pro účely zajištění pěstounské péče pro dítě na přechodnou dobu evidenci osob, které mohou pěstounskou péči po přechodnou dobu vykonávat (ust. § 24a ZOSPOD);
- zprostředkovávají osvojení nebo pěstounskou péči dle ust. § 24 ZOSPOD.

2. Obecní úřad obce s rozšířenou působností

Kompetence obecního úřadu obce s rozšířenou působností v oblasti sociálně-právní ochrany jsou velmi široké, proto je níže uveden pouze demonstrativní výčet některých zásadních činností.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností

- v rámci preventivní činnosti dle ust. § 10 odst. 3 ZOSPOD je povinen:
 - a) sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku,
 - b) činit opatření k omezení působení nepříznivých vlivů na děti,
 - c) pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, a to zejména z hlediska posouzení, zda se jedná o dítě uvedené v § 6, podle druhu a rozsahu opatření nezbytných k ochraně dítěte, a poskytovat pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte,
 - d) zpracovat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny podle písmene c) **individuální plán ochrany dítěte**, který vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření, a to ve spolupráci s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dítětem a odborníky, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny,
 - e) pořádat případové konference pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin, a to ve spolupráci s rodiči a jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dalšími přizvanými osobami, zejména zástupci škol, školských zařízení, zařízení poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů činných v sociální oblasti, orgánů policie, státních zástupců, odborných pracovníků v oblasti náhradní rodinné péče, poskytovatelů sociálních služeb a pověřených osob;

- v rámci poradenské činnosti dle ust. § 11 odst. 1 ZOSPOD:
 - a) pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě,
 - b) poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené,
 - c) pořádá v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou,
 - d) poskytuje osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte,
 - e) poskytuje pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti, včetně pomoci při podávání návrhu soudu; přitom spolupracuje zejména s orgány pomoci v hmotné nouzi, povinnými osobami, orgány činnými v trestním řízení a soudy;

- může uložit rodičům dle ust. § 12 odst. 1 ZOSPOD povinnost využít odbornou poradenskou pomoc, pokud rodiče:
 - a) nezajistili dítěti odbornou poradenskou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a obecní úřad obce s rozšířenou působností takovou pomoc předtím doporučil,
 - b) nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem,
 - c) nevyužili možnosti odborné poradenské pomoci potřebné k překonání problémů rodiny a k odvrácení umístění dítěte do náhradní péče nebo nedbali

na doporučení spolupracovat s pověřenými osobami, poskytovateli odborných poradenských služeb nebo mediátorem.

- S účinností od 1. 1. 2013, vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, obecní úřad obce s rozšířenou působností může podle ust. § 13 odst. 1 ZOSPOD:
 - a) napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,
 - b) stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti orgánu sociálně-právní ochrany, školy, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte,
 - c) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, zejména zákaz určitých činností, návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení nevhodných vzhledem k osobě dítěte a jeho vývoji,
 - d) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie;

- podává podle ust. § 14 odst. 1 ZOSPOD návrh soudu:
 - a) na rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojevují zájem o své dítě,
 - b) na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu,
 - c) na nařízení ústavní výchovy,
 - d) na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy,
 - e) na svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto svěřeni a na zrušení rozhodnutí o svěřeni dítěte do tohoto zařízení,
 - f) na svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu a jeho zrušení,
 - g) na nařízení výchovného opatření podle § 13a, na prodloužení doby trvání tohoto výchovného opatření nebo na jeho zrušení.

3. Obecní úřad

- v rámci preventivní činnosti dle ust. § 10 odst. 1 ZOSPOD je povinen:
 - a) vyhledávat děti uvedené v § 6,
 - b) působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti,
 - c) projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte,
 - d) projednat s dítětem nedostatky v jeho chování,
 - e) sledovat, zda je na základě kontrolních oprávnění zamezováno v přístupu dětí do prostředí, které je z hlediska jejich vývoje a výchovy ohrožující,
 - f) poskytnout nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dítěte podle zvláštních právních předpisů,
 - g) oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v § 6;

- požádá-li o to obecní úřad obce s rozšířenou působností, sleduje obecní úřad, zda jsou dodržována výchovná opatření, o nichž rozhodl obecní úřad obce s rozšířenou působností (ust. § 13 odst. 3 ZOSPOD);
- podává soudu podněty k opatřením týkajícím se výchovy dětí. O podání podnětu soudu obecní úřad neprodleně uvědomí obecní úřad obce s rozšířenou působností (ust. § 14 odst. 6 ZOSPOD);
- ocitne-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, zejména v důsledku úmrtí rodičů nebo jejich hospitalizace, je obecní úřad povinen zajistit takovému dítěti neodkladnou péči; při zajištění této péče zpravidla dá přednost příbuznému dítěti. O uvedeném opatření obecní úřad neprodleně uvědomí obecní úřad obce s rozšířenou působností (ust. § 15 odst. 1 ZOSPOD);
- podle ust. § 32 odst. 1 ZOSPOD při péči o děti uvedené v § 6:
 - a) zaměřuje svoji pozornost na využívání volného času těchto dětí,
 - b) zaměřuje svoji pozornost na děti vyhledávající styky s fyzickými osobami nebo skupinami těchto osob požívajícími alkoholické nápoje nebo návykové látky či páchajícími trestnou činnost,
 - c) sleduje u dětí projevy nesnášenlivosti a násilí,
 - d) věnuje pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní,
 - e) zabraňuje pronikání nepříznivých sociálních a výchovných vlivů mezi ostatní skupiny dětí,
 - f) nabízí dětem programy pro využití volného času se zřetelem k zájmům dětí a jejich možnostem,
 - g) spolupracuje se školami, pověřenými osobami, zájmovými sdruženími a dalšími subjekty;
- vyhledává děti uvedené v § 19a odst. 1 a fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny; tyto děti a osoby může vyhledávat a doporučit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností také obec a pověřené osoby (ust. § 21 ZOSPOD).

4. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

- Ministerstvo je oprávněno podávat podněty krajskému úřadu a Úřadu ke zprostředkování osvojení a pěstounské péče; krajský úřad nebo Úřad je povinen ministerstvo vyrozumět o tom, jak s podnětem naložil.

5. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

- Vykonává řadu činností zejména v souvislosti se zprostředkováním osvojení dítěte do ciziny.

6. Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu

- Novelou ZOSPOD došlo s účinností k 1. 1. 2013 k významné změně úpravy státní podpory v oblasti pěstounské péče. Právní úprava dávek pěstounské péče byla vyjmuta ze zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (dále jen zákon o SSP), a nově vložena do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

- Přijímání žádostí a vyplácení dávek pěstounské péče patří do agendy krajských poboček Úřadu práce.
- Krajská pobočka Úřadu práce, v jejímž obvodu se nachází sídlo nebo místo trvalého pobytu žadatele, též rozhoduje o přiznání státního příspěvku na výkon pěstounské péče. O přiznání státního příspěvku na výkon pěstounské péče se rozhoduje na základě žádosti (ust. § 47d ZOSPOD).
- Na základě ust. § 50a ZOSPOD krajská pobočka Úřadu práce provádí u pověřených osob inspekci poskytování sociálně-právní ochrany.

Obec v samostatné působnosti:

- Obec v samostatné působnosti a kraj v samostatné působnosti vytvářejí předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí (ust. § 10 odst. 2 ZOSPOD).
- Na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany podle § 49 může obec v samostatné působnosti zřizovat zařízení sociálně-právní ochrany (ust. § 39 odst. 2 ZOSPOD).

Komise pro sociálně-právní ochranu dětí:

- Komise pro sociálně-právní ochranu dětí dle ust. § 38 odst. 2 ZOSPOD:
 - a) rozhoduje o vydání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany (§ 48 a 49), pokud právnická nebo fyzická osoba žádá pouze o pověření ke zřízení zařízení uvedeného v § 39 odst. 1 písm. d), a o odnětí tohoto pověření (§ 50),
 - b) navrhuje a posuzuje předložené sociálně-preventivní programy na ochranu týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí a zajišťuje projednání jednotlivých případů týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí v komisi, za účelem navržení opatření k účinné pomoci dítěti a rodině,
 - c) doporučuje provést opatření, která by měla být uskutečněna v oblasti ochrany dětí před sociálněpatologickými jevy, a připravuje programy péče o problémové skupiny dětí,
 - d) na žádost tajemníka obecního úřadu posuzuje jednotlivé případy provádění sociálně-právní ochrany a vydává k nim stanoviska,
 - e) koordinuje výkon sociálně-právní ochrany na území správního obvodu obce s rozšířenou působností,
 - f) v rozsahu své působnosti podle písmen a) až e) pořádá případové konference.

Pověřený subjekt:

- Nestátní subjekty se na plnění některých úkolů při zajišťování sociálně-právní ochrany dětí ZOSPOD mohou podílet na základě pověření k výkonu takové činnosti. Pověření vydává krajský úřad, pokud není k rozhodování o pověření příslušná komise pro sociálně-právní ochranu dětí, a to při splnění podmínek stanovených v ust. § 49 ZOSPOD.
- Pověřené osoby mohou v oblasti sociálně-právní ochrany:

- a) vyhledávat děti uvedené v § 6,
 - b) pomáhat rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě,
 - c) poskytovat nebo zprostředkovávat rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené,
 - d) pořádat v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou, vyhledávat děti uvedené v § 6,
 - e) vykonávat činnost zaměřenou na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku podle § 31 a 32,
 - f) zřizovat zařízení sociálně-právní ochrany uvedená v § 39,
 - g) uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče podle § 47b,
 - h) převzít zajišťování přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče k přijetí dítěte do rodiny, kterou jinak zajišťuje krajský úřad, provádět přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče a poskytovat odborné poradenství a pomoc těmto žadatelům a poskytovat fyzickým osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny a osvojitelům či pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče,
 - i) poskytovat osobě pečující, s níž uzavřely dohodu o výkonu pěstounské péče, výchovnou a poradenskou péči při výkonu pěstounské péče a sledovat výkon pěstounské péče; pokud osoba pečující o tuto službu požádá, je pověřená osoba povinna výchovnou a poradenskou péči poskytnout,
 - j) vyhledávat fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny a oznamovat je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností,
 - k) vyhledávat děti uvedené v § 2 odst. 2, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení, a oznamovat je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.
- Novelou ZOSPOD došlo ke zvýšení nároků na kvalifikaci osob, které se bezprostředně podílejí v rámci pověřených osob na péči o děti, jakož i ke změnám v oblasti vydávání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany (např. závazné stanovisko kraje, kde má vzniknout nové zařízení sociálně-právní ochrany či jiná pověřená osoba).
 - Opatření podle ZOSPOD tedy může provádět nebo se podílet na výkonu těchto opatření prováděním různých metod, technik a postupů na základě uděleného pověření i nestátní subjekt. Pověřené osoby nejsou oprávněny vykonávat sociálně-právní ochranu v jiném než výše uvedeném rozsahu.

C/ KONTROLA PROVÁDĚNÍ OPATŘENÍ V OBLASTI SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY

Inspekci poskytování sociálně-právní ochrany provádí u pověřených osob na základě ust. § 50a ZOSPOD krajská pobočka Úřadu práce. Předmětem inspekce je kvalita poskytování sociálně-právní ochrany stanovená standardy kvality sociálně-právní ochrany. Pro postup při této inspekci platí obdobně ustanovení zákona o sociálních službách o postupu při provádění inspekce sociálních služeb.

V. PODPORA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE – financování, příspěvky, služby

Podpora náhradní rodinné péče je poměrně široký pojem, který neznamena pouze podporu finanční, ale i podporu spočívající v zajištění ať již hrazených či bezplatných služeb pro subjekty, které se nějakým způsobem podílejí na zajišťování náhradní rodinné péče, zejména pak náhradní rodiče a samotné děti, kterým je náhradní péče zprostředkovávána.

Základní formy podpory náhradní rodinné péče tedy spočívají zejména v samotném financování celého systému zajišťování náhradní rodinné péče a dále pak v poskytování příspěvků, dávek, oprávněným osobám, tedy zejména náhradním rodičům a dětem, kterým je náhradní péče zprostředkována. V neposlední řadě podpora náhradní rodinné péče spočívá v zajišťování různých služeb pro tyto subjekty, ať je to zajištění přípravy těchto osob na náhradní rodinnou péči, tak zajištění psychologické a jiné pomoci.

1) Finanční podpora určená náhradním rodičům a dětem svěřeným do náhradní rodinné péče

A/ Dávky pěstounské péče

Novelou ZOSPOD došlo s účinností k 1. 1. 2013 k významné změně v právní úpravě státní podpory v oblasti pěstounské péče. Právní úprava dávek pěstounské péče byla vyjmuta ze zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (dále jen zákon o SSP), a nově vložena do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Kromě systematické změny v právní úpravě došlo též k významnému zvýšení dávek poskytovaných pěstounům.

Jako pěstounská péče se pro účely dávek pěstounské péče posuzuje péče o dítě poskytovaná **osobou v evidenci** (osobou vedenou v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu) a **osobou pečující**, tedy osobou:

- a) která je pěstounem,
- b) která byla do dosažení zletilosti dítěte jeho pěstounem nebo poručníkem, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- c) které je před rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče rozhodnutím soudu nebo orgánu sociálně-právní ochrany dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, a to po dobu trvání takové péče,
- d) která je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje,
- e) která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem;

ZOSPOD v ust. § 47e stanoví, že dávkami pěstounské péče jsou:

- a) příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- b) odměna pěstouna,
- c) příspěvek při převzetí dítěte,
- d) příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla,
- e) příspěvek při ukončení pěstounské péče.

Při společné pěstounské péči manželů náleží dávka pěstounské péče jen jednomu z manželů určenému na základě dohody manželů. Nedohodnou-li se manželé, určí

příslušná krajská pobočka Úřadu práce, kterému z manželů se dávka pěstounské péče přizná.

ad a) Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

- upraven ust. § 47f a násl. ZOSPOD;
- nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte náležející podle věty první se vyplácí osobě pečující;
- nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte se zachovává i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do dvacátého šestého roku jeho věku, jde-li o nezaopatřené dítě podle zákona upravujícího státní sociální podporu, které trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti osobou pečující. Příspěvek náležející dítěti podle věty první se vyplácí tomuto dítěti od splátky příspěvku na úhradu potřeb dítěte náležející za kalendářní měsíc následující po měsíci, v němž došlo ke zletilosti;
- výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte činí za kalendářní měsíc:
 - a) 4 500 Kč pro dítě ve věku do 6 let,
 - b) 5 550 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,
 - c) 6 350 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let,
 - d) 6 600 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let;
- jde-li o dítě, které je podle zákona o sociálních službách osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, je výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte odvislá od stupně závislosti dítěte;
- příspěvek na úhradu potřeb dítěte nenáleží po dobu, po kterou je dítě v plném přímém zaopatření zařízení pro péči o děti nebo mládež nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí soudu nebo jiného příslušného orgánu o svěřením dítěte do péče nahrazující péči rodičů. Plné přímé zaopatření se posuzuje podle zákona o státní sociální podpoře;
- jestliže dítě požívá důchod z důchodového pojištění, náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte, jen je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi tímto příspěvkem a důchodem.

ad b) Odměna pěstouna

- upravena v ust. § 47i a násl. ZOSPOD;
- nárok na odměnu pěstouna má osoba pečující a osoba v evidenci. Nárok na odměnu pěstouna má i osoba pečující nebo osoba v evidenci, jestliže nezaopatřené dítě, které jí bylo svěřeno do péče, nemá po dosažení zletilosti nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte jen proto, že požívá důchod z důchodového pojištění, jehož výše je stejná nebo vyšší než uvedený příspěvek;
- pokud jsou oba manželé osobou pečující nebo osobou v evidenci, náleží odměna pěstouna pouze jednomu z nich;
- výše odměny pěstouna činí za kalendářní měsíc, není-li dále stanoveno jinak:
 - a) 8 000 Kč, je-li pečováno o jedno dítě,
 - b) 12 000 Kč, je-li pečováno o 2 děti,
 - c) 20 000 Kč;

1. je-li pečováno alespoň o 3 děti,
 2. je-li pečováno alespoň o 1 dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost),
 3. jde-li o osobu v evidenci, a to i v případě, že nepečuje o žádné dítě;
- d) 24 000 Kč, pečuje-li pěstoun alespoň o 1 dítě, které mu bylo svěřeno na přechodnou dobu, a toto dítě je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost).
- Za každé další dítě svěřené do péče osoby pečující se pak dále odměna zvyšuje dle pravidel uvedených v ZOSPOD.
 - Odměna pěstouna podle odstavce 1 písm. a) a b) náleží osobě pečující nebo osobě v evidenci, která je rodičem nebo prarodičem otce nebo matky svěřeného dítěte, **pouze v případech hodných zvláštního zřetele**, zejména s ohledem na sociální a majetkové poměry osoby pečující nebo osoby v evidenci a jejich rodiny a s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dítěte. Pro účely rozhodnutí o přiznání odměny pěstouna je krajská pobočka Úřadu práce povinna si vyžádat vyjádření příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností.
 - Odměna pěstouna se poskytuje i po dobu dočasné pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény osoby pečující nebo osoby v evidenci, nejdéle však do konce kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, v němž dočasná pracovní neschopnost vznikla nebo v němž byla nařízena karanténa. Je-li dítě svěřené osobě pečující nebo osobě v evidenci v plném přímém zaopatření zařízení pro péči o děti nebo mládež nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí příslušného orgánu o svěření dítěte do péče nahrazující péči rodičů, odměna pěstouna za péči o tyto děti nenáleží.
 - Odměna pěstouna se pro účely zákonů upravující daně z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení, pojistné na úrazové pojištění a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění považuje za příjem ze závislé činnosti.

ad c) Příspěvek při převzetí dítěte

- upraven v ust. § 471 a násl. ZOSPOD;
- nárok na příspěvek při převzetí dítěte má osoba pečující, která převzala dítě do pěstounské péče; příspěvek při převzetí dítěte, jde-li o totéž dítě, náleží osobě pečující jen jednou;
- výše příspěvku při převzetí dítěte činí, jde-li o dítě ve věku:
 - a) do 6 let 8 000 Kč,
 - b) od 6 let do 12 let 9 000 Kč,
 - c) od 12 let do 18 let 10 000 Kč;
- příspěvek při převzetí dítěte se vyplátí jednorázově.

ad d) Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

- upraven v ust. § 47m a násl. ZOSPOD;

- nárok na příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla má osoba pečující, která má v pěstounské péči nejméně 3 děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o 3 děti, včetně zletilých nezaopatřených dětí, jež zakládají osobě pečující nárok na odměnu pěstouna, pokud zakoupila osobní motorové vozidlo (dále jen „motorové vozidlo“) nebo zajistila nezbytnou celkovou opravu motorového vozidla a toto vozidlo nepoužívá pro výdělečnou činnost;
- výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla činí 70 % pořizovací ceny motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však 100 000 Kč. Součet těchto příspěvků poskytnutých osobě pečující v období posledních 10 kalendářních let přede dnem podání žádosti nesmí přesáhnout 200 000 Kč;
- příspěvek na zakoupení motorového vozidla může být poskytnut v bezhotovostní formě i před zakoupením motorového vozidla. Použití příspěvku na zakoupení motorového vozidla je osoba pečující povinna prokázat do 6 měsíců od jeho poskytnutí; pokud tohoto příspěvku nepoužila k zakoupení motorového vozidla, je povinna příspěvek vrátit;
- pokud osoba pečující do 5 let ode dne, kdy jí byl příspěvek poskytnut, motorové vozidlo, na jehož zakoupení nebo opravu byl příspěvek poskytnut, prodala, darovala, započala je používat pro výdělečnou činnost nebo přestala vykonávat pěstounskou péči, nejde-li o případ, kdy osoba pečující přestala vykonávat pěstounskou péči z vážných zdravotních důvodů, je povinna vrátit poměrnou část příspěvku na zakoupení motorového vozidla odpovídající době z období 5 let, kdy uvedené podmínky nesplňovala.

ad e) Příspěvek při ukončení pěstounské péče

- upraven v ust. § 47h a násl. ZOSPOD;
- nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče má fyzická osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči, a to ke dni zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle § 47f;
- výše jednorázového příspěvku činí 25 000 Kč;
- nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče náleží jen jednou.

B/ Některé další dávky související s výkonem náhradní péče upravené v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

a) přídavek na dítě (ust. § 19 a násl SSP)

- je-li nezletilé nezaopatřené dítě v plném přímém zaopatření (§ 7 odst. 4 věta druhá) ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež, vyplácí se přídavek na dítě tomuto ústavu (zařízení);

b) rodičovský příspěvek (ust. § 30 a násl. SSP)

- rodičem se pro účely rodičovského příspěvku rozumí též osoba, která převzala dítě do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Za dítě převzaté do trvalé péče nahrazující péči rodičů se považuje dítě osvojené, dítě, jež bylo převzato do této péče na základě rozhodnutí příslušného orgánu, dítě, jehož rodič zemřel, a dítě manžela nebo partnera. Je-li rodičem dítěte zakládajícího nárok na rodičovský příspěvek nezletilá osoba, lze jí přiznat rodičovský příspěvek, jen jestliže soud

této osobě, která dosáhla věku 16 let, přiznal rodičovskou zodpovědnost podle zákona o rodině;

c) porodné (ust. § 44 a násl. SSP)

- nárok na porodné má také ode dne převzetí dítěte do trvalé péče nahrazující péči rodičů osoba, která převzala dítě do takové péče do 1 roku jeho věku, toto dítě bylo prvním dítětem této osoby, na které z důvodu jeho převzetí vznikl nárok na porodné, a před převzetím tohoto dítěte do péče této osobě nevznikl nárok na porodné podle § 44.

2) Státní příspěvek na výkon pěstounské péče

- upraven ust. § 47d ZOSPOD;
- nárok na státní příspěvek na výkon pěstounské péče má obecní úřad obce s rozšířenou působností na základě vydání správního rozhodnutí podle § 47b nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností, obecní úřad, krajský úřad, nebo pověřená osoba, které uzavřely dohodu o výkonu pěstounské péče podle § 47b. Tento státní příspěvek je určen na pokrytí nákladů vynakládaných na zajišťování pomoci osobám pečujícím, osobám v evidenci nebo svěřeným dětem a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí.
- Výše státního příspěvku na výkon pěstounské péče činí:
 - a) 48 000 Kč za kalendářní rok, pokud pravomocné správní rozhodnutí nebo dohoda o výkonu pěstounské péče trvaly po celý kalendářní rok,
 - b) částku, odpovídající jedné dvanáctině z částky uvedené v písmenu a), a to za každý kalendářní měsíc nebo jeho část v rámci kalendářního roku, v němž existovalo pravomocné správní rozhodnutí, nebo trvala dohoda o výkonu pěstounské péče.

3) Služby poskytované žadatelům a dětem, kterým je třeba zajistit náhradní rodinnou péči nebo které byly do náhradní rodinné péče svěřeny

Podpora náhradní rodinné péče je zajišťována v neposlední řadě i službami poskytovanými zejména náhradním rodičům a dětem, kterým je náhradní rodinná péče zprostředkovávána. Značná část takto poskytovaných služeb je již uvedena výše v kapitole IV. Přehled subjektů (institucí), které se podle zákona aktivně podílejí na zajišťování náhradní péče nezletilých dětí.

Náhradním rodičům i svěřeným dětem přiznávají zákony a mezinárodní úmluvy četná práva na poskytování služeb a podpory ze strany státních orgánů.

Jako příklad lze uvést ust. § 47a ZOSPOD, které osobám pečujícím a osobám v evidenci (osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu) přiznává:

- a) právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě; tato pomoc spočívá zejména v zajištění krátkodobé péče:

1. po dobu, kdy je osoba pečující nebo osoba v evidenci uznána dočasně práce neschopnou nebo při ošetřování osoby blízké,
 2. při narození dítěte,
 3. při vyřizování nezbytných osobních záležitostí,
 4. při úmrtí osoby blízké;
- b) právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, která je přiměřená věku dítěte, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, jestliže svěřené dítě dosáhlo alespoň věku 2 let;
- c) právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců;
- d) právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti;
- e) právo na pomoc při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku.

Značnou část služeb poskytovaných náhradním rodičům a samotným dětem zajišťují osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany. Mezi tyto služby patří mimo jiné zajištění přípravy žadatelů o NRP či poskytování odborné pomoci a poradenství náhradním rodičům i svěřeným dětem. Za tímto účelem došlo ke zvýšení nároků na kvalifikaci osob, které se bezprostředně podílejí v rámci pověřených osob na péči o děti.

Významnou roli v rámci poskytování služeb pro podporu náhradní rodinné péče pak bezesporu mají nestátní neziskové organizace působící v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, které kromě výše uvedených služeb, k jejichž poskytování jsou zmocněny přímo zákonem, poskytují široké spektrum dalších služeb důležitých v celém procesu náhradního rodičovství v podobě individuálních konzultací, vzdělávacích a přípravných programů, právního poradenství, jakož i podpory finanční. Tyto neziskové organizace taktéž významně pomáhají státním orgánům při zajišťování náhradní rodinné péče tím, že aktivně hledají osoby, které mají zájem stát se pěstounem nebo osvojitelem.